

TÍN LAGNA - TÍN AVGERÐ?

TEY **FLESTU** OKKARA HAVA EINA **KENSLU** AV, AT VIT SJÁLVI HAVA **RÆÐIÐ** Á HVØNN VEG **TILVERAN** BER. OG ALT **SAMFELAGIÐ** BYGGIR Á, AT FÓLK KUNNU **ÁBYRGDAST** **PERSÓNLIGA** FYRI SÍNAR **GERÐIR**. ÍROKNAÐ **RÆTTARSKIPANIN**. MEN HENDA **EINFALDA** HUGSAN FÆR NÚ **MÓTSTØÐU** FRÁ BÆÐI **HEIMSPEKINGUM** OG HEILAGRANSKARUM

BAKGRUND

Janus á Ryggi
post@sosialurin.fo

Hvør ræður yvir tíni lagnu? Tey flestu munnu ímynda sær, at tey sjálvi taka støðu - við støði í rationellari vigan av øllum hugsandi møguleikum. At tey, so ella so, sjálvi sita í stýrihúsinum í egnari tilveru. Hugsanin um frælsan vilja stingur djúpt í okkara samfelag og vesturlendsku mentan. Og at siga annað er halgibrot, tí frælsi viljin er grundarlagið undir bæði okkara samfelag og rættarskipan. Hvussu kunnu vit døma onkran, um viðkomandi ikki hevur frælsan vilja? Og fyri tey flestu kennist tað náttúrligt, at tað eru tey sjálvi, sum taka avgerðirnar. Men kanska vit skulu steðga á og hugsa okkum eitt sindur um.

Nýggj gransking gevur greiðar ábendingar um, at nógv týðandi økir í lívinum eru uttanfyri okkara tilvitaðu ávirkan. Eitt nú velja vit hvørki hvørjar moralskar sannføringar vit hava, ella hvørjum maka vit falla fyri.

Politikkur snýr seg um at viga argumentini, og við útgangsstøði í grun-

dgevingum taka støðu, ikki so? Men hvørjumegin høgra/vinstraásin tú ert, kann væl vera ein spurningur um lyndi og persónstypu, heldur enn nakra reina rationella vigan av teimum bestu argumentunum. Politikkur er kenslustýrdur. Hetta er ein staðfesting frá fleiri sosial sálarfrøðiligum kanningum. So ella so, eru vit eitt produkt av ótilvitaðari heilakemi, uppvøkstri og umhvøvi.

Heitt kaffi og tú sigur ja

Kann ein koppur av kaffi verða við til at avgera, hvørt tær dámar onkran betri ella verri? Ein roynd á Yale University, har luttakarar vóru spurdir um teir høvdu sett vegleiðaran í eini spurnarkanning í eitt týðandi starv, vísti, at teir lutakarar, ið høvdu fingið ein heitan kopp av kaffi frá vegleiðaranum áðrenn spurnarkanningina, í flestu førum

søgdu ja til at seta vegleiðaran í starv og róstu honum stórliga. Ímeðan teir, ið ikki høvdu fingið kaffi søgdu nei, og brúktu orku uppá at geva rationellar grundgevingar fyri, hví teir ikki vildu givið vegleiðaranum starv. Men kaffi var ongantið partur av formellu grundgevingini.

Einfalda frágreiðingin var, at hitin frá kaffinum ávirkaði kenslurnar positivt hjá fyrru luttakarunum, uttan at teir vóru tilvitaðir um tað. Tí eingin týðandi munur var á luttakarum ella kanningarframferð annars. Men júst hvussu ávirkilig eru vit? Dømi við kaffi effektini kann helst tykjast trivielt, men sossíðis sálarfrøðin hevur leingi sýnt stóran áhuga fyri sosialari ávirkan og bólkatrýsti á væl meiri álvarsomum økjum.

Eru summi óndari enn onnur?

Aftaná seinna heimsbardaga sótu nógv eftir við einum brennandi spurningi: Hvussu ber tað til, at vanligir týskir